ZBIOR
TYGODNIOWY
Wiadomości Uczonych.
w Krakowie Roku P. 1784.
Dzień 25. Kwietnia.
Num: 13.

Wielkość y Zaludnienie Państw Tureckich.

Monarchowie którzy naywięcey Państw na ziemi posiadaią są. Nayprzod Król Hiszpański. 2. Rossyia 3. Cesarż Chyński y Indostanu albo tak nazwany Moguł wielki, potym następuie zaraz Cesarz Turecki którego rozległe Państwa w Europie, Azyi y Affryce Indostańskiemu bardzo się rownaią, to iest posiada On.

1) w Europie, te Prowincye: Romanią, Bulgarią. Całe Państwo Greckie,

prawie ze wszystkiemi do niego należącemi wyspami, Serwią, Bosnią, y do tego kawał Szklawonii, Kroacyi y Dalmacyi. Wszystkie te Kraie wynoszą blisko tyle, iak całe Niemcy, Czechy, Morawa y Sląsk, to iest więcey 11,000 geograf: mil Kwadrat:

2.) W Azyi całą Natolią, czyli małą Azyą, całą Palestynę, procz tego rozmaite inne przy Persyi y Arabii graniczące Prowincye. Te Kraie wynoszą około 33,000. mil kwadrat: to iest tak wiele, iak Portugalia Hiszpania Francya W. Brytania, Szwayca ya y Włochy razem wzięte.

3. W Affryce. Egypt z niektóremi graniczącemi Powiatami blisko 15,000 mił kw dr: albo tak wiele, iak Dania, Norwegia, Islandya, y całe Włochy razem wzięte.

Liczba mieszkańców w Tureckich Pańśtwach, nie wyrownywa bynaymniey ich wielkości. W samych Europeyskich Kraiach, lubo od innych zdaią się być daleko ludnieysze, nie wynosi liczba ich nad 8. millionow. Turcya Azyatycka

nie

nie rachuie nad 25 million: á Affrykańſka, która procz niektórych Powiatow w Egypcie doſyć ſłabo zamieſzkana, ledwie 5 million: mieſzkańcow.

Z tym wſzyſtkim mogłoby Państwo Tureckie nayżyznieyſzym być na świecie, mianowicie że w ſamym śrzodku leży trzech Części Swiata. Lecz teraz że nie ieſt kwitnącym y że rowna ſię ledwie nienayſłabſzym zdaią, ſię być przyczyną tego naſtępuiące punkta.

1.) Ze wſzyſtkich iego poddanych ledwie 3ciaczęść ieſt przywiązana do Religii z Machometańſkiey, reſzta wſzyſtka są Chrześcianie y nieco Zydow. Turcy po większey części uciſkaią ich ſrodze, zkąd Chrześcianie nie są onym przychylni, y podczas woyny niemożna ſię ná nich ſpuścić, nawet nie biorą ich do ſłużby woyſkowey.

2.) Nawet Część Tureckich poddanych, á czaſem Baſzowie w odległych Prowincyach są do bontów bardzo ſkłonni, y Sultan nie ma iuż więcey tego względu u nich co przed tym.

3.) W przeciągu 100 lat lub więcey, prawie wſzyſtkie Europeyſkie Pańſtwa wzięły na ſię poſtać inſzą, tak przez wzgląd, na dochody iako y na ſtan woienny. Same tylko P. Tureckie, nie uczyniło żadnych krokow y przeto Chrześciańſkim mocarſtwom ieſt teraz tak barǳo podległe. Można ieſzcze przydać.

4.) Ze Turcy w ſwoiey odwadze y ochoc e, nie są więcey tym cym byli. Nie można im odmowić, że kiedyż byli z pomiędzy naydzielnieyſzych, lecz teraz nie, miękkość rozmaitych ich Monarchow, zaniedbanie karności woienney, a oſobliwie, oczywiſte przewyżſzenie, które ich nieprzyiaciele, oſtatniey woyny nad niemi mieli, dużo ich poniżyły.

Przypadck Woienny.

Po batalii przy Planian, ſkoro Feld-Marſzałek *Daun*, przymuſił Króla Pruſkiego do poniechania oblężenia Miaſta Pragi, w Remarſzu popadło lewe ſkrzydło w ciaſnotę y w nieiaki ſposob zamięſzania. Król który to pomiarkował, pośpieſzył natychmiaſt na koniu, końcem

dania

dania ſwoich roſkazow, lecz że mieyſce to tam było krzemieniſte, koń ſię potknął, á Król puściwſzy ſtrzemiona zśiadł z konia y ſtanął bliſko mocno ranionego żołnierza.

Ten ſkazawſzy ná pewne mieyſce, rzecze: *ieżeli W. K. M. na ten pagurek parę armat założyć, y pośiłek w odwodzie na drodze, która ſię około tego pagurku, znayduie, przygotować nie każeſz, tedy iego lewe ſkrzydło zapewne zginie.*

Król obeyrzał ſię ná owo mieyſce, zamilkł nieco, potym zdiąwſzy z palca pierścień, dał go owemu Zołnierzowi, z tym dokładem, áby, ieżeliby uſzedł nieſzczęścia, z nim ſię ſtawił. W tym sam pośpieſzył natychmiaſt, y dał ordynans tak względem armat, iako też względem odwodu. Y to ratowało lewe ſkrzydło á podobno y całe woyſko. Ow śmiertelnie raniony wygoił ſię w mieſiąc y teraz ſzczęśliwſzy *Schreutzer* nadgłośił ſię u ſwego Monarchy, ktôry niż mu ten mogł okazać ow pierścień, pierwey go poznał y Pułkownikiem go uczynił. w którym charakterze przy Rosbach tak ſię popiſał, że Majorem á w krotce y Oberleytnantem zoſtał.

Wzglę-

Względem batalii przy Dreznie, Król nie determinował ſię był ieſzcze, y rzecze do iednego z ſwych Adjutantow, *niech mi tu Schreützer przyidzie.* Przyſzedł, był zapytany o zdanie ſwoie, odkrył ie, widział ie uſkutecznione y że wſzyſtko ſzło dobrze. Y to mu przyniosło Rangę Generała Majora y Regiment do tego.

RZECZY POLITYCZNE i LITERACKIE
o Państwie Moſkiewſkim.

Podług wyrachowania JMCP. Ebeling obſzerne y rozciągłe Państwo Roſsyiſkie w ſwoiey Części Europeyſkiey wynoſić ma 63,000 mil kwadratowych, a w Azyatyckiey więcey 242,000 Geograficznych mil kwadrat: Summa więcey 305,000 mil kwadratowych, czyni to Państwo trzy razy większe niż ieſt reſzta Europy całey, a Roſsya przeto wyrownywa prawie połowie Azyi.

Tyle ſam Rzym nie poſiadał owego czasu, którego iak naydaley ſwoie Panowanie rozſzerzył. Gdyby to Państwo mogło mieć przynaymniey ſłabe

zalu-

zaludnienie Portugalii, (to ieſt 1200 ludzi rachować ná każdą milę kwadratową) iakby okropna ſtała ſię potęga iego, potęga, którąby ſię ná 366 millionow grontowała poddanych; lecz teraz całe zaludnienie, rachuiąc iuż y zdobyte nowe Kraie, naywięcey 24 million: ludzi wynosi.

Produkta.

Swieży pokoy Moſkwy nieprzyiemną nowość ſprawił Anglii. Aż dotąd całe Woyſko Roſsyiſkie bliſko 360,000 wynoſzące, było za każdym razem opatrywane suknem z Anglii, lecz teraz uſtanie to kommercium, ponieważ Monarchini tego Państwa, zamyśla otworzyć fabryki Sukienne, tak w Inflantach, iako y w Ukrainie, które daleko taniey przyidą, y w prawdzie nie tak cięnkie, iednakże tąk trwałe, iako y Angielſkie, być mogą.

Uczynność nadgrodzona.

Gdy pewnego Roku Okręt pełny żegluiących, którzy z Weſtfalii płyneli do Hollandyi końcem ſzukania tam za-

rob-

robku, y potym z zarobionemi powracali pieniędzmi miał ſię iuż rozbić, y towary wſzyſtkie ná nim będące były bliſkie zatopienia, ledwie 4 Oſoby chwyciły ſię maſztu y trzymały ſię go mocno.

Jednego z tych który był Chłopem, prośił Zyd mocno, áby mu pozwolił przynaymniey chwycić ſię iego nogi, gdyż nigdzie więcey nie widział dla ſiebie ratunku. Chłop chętnie ná to pozwolił, á Zyd z innemi wraz był wyratowany, przez nadeſzły do nich Okręt. Zyd zapiſał ſobie Imie Chłopa y wśi, podziękował ſwemu obrońcy życia, y przyobiecał, że iak tylko będzie mogł prędko, okaże mu za to wdzięczność. Jedź z Panem Bogiem odpowie Chłop, nicem nie uczynił więcey, tylko co człowiek człowiekowi winien ieſt uczynić, podziękuy raczey Bogu, który nas z niebeſpieczeńſtwa wyratował.

Po dwu leciech napiſał Zyd do Rządcy tamtey wśi, y przyſiał temuż znak, ná Suknie dla chłopa, żony y dzieci iego. Y nad to 50 Czerw: Złot: áby mu dał ná konto iego. Chłop ſtanął cały zadumiały, tarł ſobie oczy y zapłakał, zoba-

czy-

ezywszy owe-mu-przysłane Suknie, *Boże zapłać Zydowi,* rzekł on płaczący--*odtąd niech mi kto lży Zydow, á zemną będzie miał co do czynienia*--Lecz większe ieszcze było zadziwienie iego, gdy mu ow Pan nad to wypłacił 50 Czerw: Złot: długo nic nie mowił- na reście zawołał wgłos--*Bog widzi, żem tego nie zasłużył, za trochę trzymania się u nogi. Boże, pobłogosław mu-y zbaw Zydy wszystkie podobne temu.*

Odwaga niebespieczna.

W Pewnym Dystrykcie był chayduk, posłany z pieniędzmi ze wśi do miasta względem sprawunku, iego broń cała były dwa nabite pistolety, przyszło mu koniecznie przeprawić się przez wodę, z którey pił był niedzwiedź, rozmyślił się krotko, wystrzelił z pistoletu y niedzwiedź padł natychmiast, zaczym zbliżywszy się do zdobyczy, składa wszystko z siebie, dobywa noża chcąc niedzwiedzia dorznąć, zdi ć skorę z niego, ná znak swoiego męstwa, ale ledwo co rznąć pocznie, aliści skoczy niedzwiedź,-ow stoiąc nad nim, z rospartemi nogami, chwycił się natychmiast karku y wsiadł nań

szczę-

zczęśliwie. W tym gdy niedźwiedź obieżdża z swoim Jeźdcą. Niektórzy w polu ſtroże, którzy tę iazdę z daleka poſtrzegli lecz wiedzieć nie mogli, coby to było za widowiſko, odbiegli ſkoro, lecz psy ich dobre dopadſzy niedzwiedźia, przytrzymali go, y tym ſpoſobem uwolnili owego Jeźdcę z niebeſpieczeńſtwa ſzczęśliwie.

Męſtwo y Siła od kary zaſloniona.

Gdy Alexander Wielki Kaliſtrona Filozofa, dla zganionego Perſkiego ſpoſobu w pozdrawianiu potwarzył, iakoby do zdrady iuż ná niego zgotowaney ſię przymiąſzał y z tey miary okrucieńſtwem wielkim uſzy, nos, wargi obciąwſzy, mizerne z niego widziadło uczynił, nadto ze pſem w kladce zamknionego ná poſtrach drugich z ſobą woził. Lysimachus na ten czas od niego ſię Filozofii uczył, y naukę cnot brał, a zlitowawſzy ſię nad takiego człowieka niewyſtępkiem, ale wolnym mowieniem, truciznę mu ná lekarſtwo (gorſze to lekarſtwo niż choroba) nieſzczęścia podał. O co tak ſię Alexander ná niego rozgniewał, że lwa nader srogiego wypuścić nań aby go pożarł roſkazał.

Ale

Ale gdy Lew pedem wielkim ku niemu bieżał, on rękę w ſzatę uwinąwſzy w paſzczękę iego wraził, y uiąwſzy ięzyk, bestyą umorzył. Co gdy Krolowi doniesiono podziwienie za karanie uſzło, y daleko potym był dla tego męſtwa y śiły Panu milſzy.

Przykład ochędoſtwa Hollenderſkiego.

Zabawiwſzy Król Pruſki kilka dni w Amſzterdamie y zachowawſzy ściśle *in cognito*: chciał ſam ná ſam mowić z pewnym Bankierem, który miał mu wypłacić pewną znaczną Summę, poſzedł zatym do niego, lecz go nie zaſtał w Domu. Zona zapewniła Króla, którego nie poznała że wkrotce powroci, tym czaſem ukazała mu pokoy, ieżeliby tam chciał ná niego czekać, á oraz żeby zdiął trzewiki bardzo pięknie prośiła. Król choćby ſię był mogł iak chciał ná podłodze przed pokoiowey otrzeć, nie mogł ſię poſtaremu owey prożbie zbronić, wkrotce potym nadchodzi Bankier, zdumiał ſię nie pomału, że Monarchę w Domu ſwoim zaſtał, lecz ledwie nie padł trupem od ſtrachu, uyrzawſzy go bez trzewików.

Upadł

Upadł mu zatym do nog y za ſwoią Zoną prosił o wybaczenie,,,,,, *Y czemuż W. K. Mość nie daieſz ſię poznać?* -- na to Krol? *Gdybym ſię dał poznać, nie byłbym zaiſte widział tey uczynności.* Zona Bankiera była zawołana, *y cożeś to uczyniła* rzecze Mąż y ukazawſzy iey Krola, *rzuć ſię do nog J. K. Mci y przeproś za twoie grubiaństwo* -- *prawdziwie*, odpowiedziała Zona, *ia mu nie poradzę, do tego trzebaby Króla y Królową, przecież; zdeymuię ſama trzewiki, chociażci pokoy do mnie należy.* Otoż MosPanie rzecze Król śmie-iący ſię, czy uważaſz to? Wiedziałem bardzo dobrze, że tylko ſłuchaiąc y utrzymuiąc *in cognito* mogłem ochronić iakiego zawſtydzenia Oſobę Króla Pruſkiego.

Liczba umarłych y urodzonych w znaczniey-ſzych Państwach y Miaſtach:

W Wiedniu w Roku 1783 w okręgu Miaſta y w Przedmieściach wſzyſtkich umarło 11,093. Oſob między temi

Męſzczyzn w leciech było	2656.
Niewiaſt - - -	2410.
Dzieci Męſzczyzn - -	3215.
Dziewcząt - - -	2812.

Liczba

Liczba ochrzczonych po wſzyſtkich Farach - - - 9230, duſz, Procz których nieżywych ná świat przyſzło. - - - - 340.

W tymże Roku Slub wzięło par 2332.

Zaczym w upłynionym Roku 119, Oſob umarło więcey 184 urodziło ſię więcey a 254, wzieło Slub więcey niż R. 1782.

W Berlinie od R. 1776 aż do R. 1783. to ieſt przez lat ośm urodziło ſię chłopcow. - - - - 19.720.

Dziewcząt - - 18.704.

Wſzyſtkich 38,424.

Umarło Męſzczyzn - 19,810.

Niewiaſt - - - 18,605.

Wſzyſtkich 38,415.

W Amſzterdamie w Roku przeſzłym umarło 9144 Oſob zatym więcey 699 niż w Roku 1782.

W Kal-

W Kalwińſkim Zborze wzięło Slub par 765.
W Luterſkim - - - - 365.
Urodziło ſię chłopcow - 2570.
Dziewcząt - - 2565.

Wſzyſtkich 4941.

W Harlem urodziło ſię w R. p. dzieci 751. zaczym 201. więcey iak 1782. Umarło 677. zaczym 491. Oſob mniey iak R. p.

W Rotterdamie urodziło ſię R. p. 1792.
Umarło - - - 1797.
Zaślubionych par - 626.

W Londynie urodziło ſię w Roku przeſzłym z Przedmieściami rachuiąc ludzi - - 17,091.
umarło - - 19,029.

WYLICZENIE PPRENUMERANTOW.

Jaśnie WJMCP. Hrabia Staniſław Ankwicz Kawaler Orderu Orła Białego.

JWJPan Hrabia Ankwicz Kaſztelan Sandecki Kaw: Ord: S. Staniſława.

JW. Hrabia Dunin Staroſta Zatorſki Kawaler Orderu S. Staniſława.

JWJP. Hrabia Lanckorońſki Woiewoda Bracławſki Kaw: Ord: S. Staniſława.

JWJP.